

DIT IS EEN SPECIALE UITGAVE VAN **VOX** HET MAGAZINE VAN DE RABBOUD UNIVERSITEIT

STUDEREN IN OORLOGSTIJD

K 2092

ZEGEL RECHTS-HEVEN
IN HOEK

Handwritten notes and numbers:
K.
.....
.....
129
.....

**RADBOUD
RECHARGE**

R

**KUN JE PRECIES
AFBAKENEN WIE HELD
WAS EN WIE SLECHTERIK
IN DE TWEEDE
WERELDOORLOG?**

**LEES HET OP
WWW.RADBOUDRECHARGE.NL**

R

RADBOUD RECHARGE IS ONZE NIEUWE SERVICE VOOR EEN LEVEN LANG LEREN. ONTDEK ONZE BESTE WETENSCHAPPELIJKE VERHALEN EN ACTIVITEITEN, OVERZICHTELIJK OP ÉÉN PLEK EN AFGESTEMD OP JOUW INTERESSES. VAN ROBOTICA EN CYBER SECURITY TOT FILOSOFIE EN RECHT: ER IS VOOR ELK WAT WILS.

MELD JE GRATIS AAN OP WWW.RADBOUDRECHARGE.NL
EN START MET HET VERBREDEN VAN JE HORIZON.

VOX NR. 6 05/2018 INHOUD

P. 4 / NIEUW: EEN EDUCatieve ESCAPE ROOM

P. 6 / STUDEREN IN BEZET NIJMEGEN

P. 12 / EEN ESCAPE ROOM BOUWEN IN TWEE MAANDEN

P. 16 / WIE WAS JOZEF VAN HÖVELL, LEIDER VAN HET STUDENTENVERZET?

P. 22 / VLUCHTENDE STUDENTEN ZIJN AAN DE ORDE VAN DE DAG

P. 26 / HOE HERDENKEN AAN VERANDERING ONDERHEVIG IS

P. 32 / GESCHIEDENIS SPEELT NOG STEEDS EEN ROL BIJ DISPUUT H.O.E.K.

P. 36 / VOLG DE BRANDGRENS

P. 6

P. 12

P. 16

P. 26

P. 36

REDACTIE NEEL

De foto's zijn altijd in zwart-wit. We zien een kapotgeschoten stad, grillige resten die tussen de puinhopen overeind staan. De Tweede Wereldoorlog lijkt lang geleden. Totdat je je er in gaat verdiepen. Studenten speelden soms een grote rol in het verzet. Kijk eens naar de beelden van de heren en dames van toen: zagen ze er anders uit dan nu? Nauwelijks. Vrijwel iedereen was lid van het corps. We zien pakken en jurken; de sociëteit van Carolus Magnus heeft nog praktisch hetzelfde interieur als in die tijd. Studenten zijn kritische denkers, dus was het niet gek dat juist zij de kont tegen de krib gooiden toen zich een bezetter aandiende die meende het land te moeten overnemen. Jozef van Hövell van Wezeveld en Westerfler speelde in 1943 een leidende rol in het studentenverzet. Om zijn verhaal en dat van talloze andere studenten te herdenken, liet de Radboud Universiteit een educatieve escape room bouwen in Museum Het Valkhof. Wie naar binnen gaat, waant zich in een andere wereld en wordt geconfronteerd met complexe dilemma's. Wat zou jij doen als je in deze situatie zat? Voor studenten elders ter wereld is deze vraag nog altijd actueel. Denk aan Syrië, waar de oorlog al jaren het dagelijks leven ontregelt. In dit magazine werken redacteurs van Vox samen met historici van de Radboud Universiteit en de initiatiefnemers van de escape room. Doel is te vertellen hoe het was en is, studeren in oorlogstijd. Want zo zwart-wit als de foto's ook mogen zijn, de werkelijkheid is altijd grijzer.

Annemarie Haverkamp
hoofdredacteur Vox

 www.facebook.com/voxweb.nl
 @voxnieuws

COLOFON Vox is het onafhankelijk magazine van de Radboud Universiteit.

Redactie-adres: Thomas van Aquinostraat 1 | Postbus 9104, 6500 HE Nijmegen | T: 024-3612112 | redactie@vox.ru.nl | www.voxweb.nl | @voxnieuws
Redactie: Leoni Andriessen, Annemarie Haverkamp

(hoofdredacteur), Ken Lambeets, Mathijs Noij, Jozien Wijkhuijs, Martine Zuidweg
Eindredactie: Lydia van Aert
Aan dit nummer werkten mee: Thijs van Beusekom, Jan Brabers, Joost Rosendaal, Lennert Savenije

Fotografie: Dick van Aalst, Bert Beelen, Eveline van Elk, Duncan de Fey, Regionaal Archief Nijmegen, archief H.O.E.K., KDC **Vormgeving en opmaak:** gloedcommunicatie, Nijmegen
Druk: MediaCenter Rotterdam

Vier redenen voor een escape room over het studentenverzet

JAN BRABERS

EELCO KEIJ

1 OM STIL TE STAAN BIJ EEN HISTORISCH MOMENT

Op 11 april 2018 is het 75 jaar geleden dat de universiteit tijdelijk de deuren sloot. Die sluiting is een gedenkwaardig moment in de geschiedenis. De toenmalige rector Bernard Hermesdorf werd door de bezetter opgedragen al zijn studenten een loyaliteitsverklaring te laten tekenen. Daarmee zouden de studenten zich loyaal verklaren aan het Duitse Rijk. De rector weigerde dit echter, als enige universiteitsbestuurder in Nederland; hij vond dat hij dit op 'principiële gronden' niet van zijn studenten kon vragen. Daarop zag hij zich genoodzaakt de deur op slot te doen (zie ook pagina 6). De Radboud Universiteit is nog altijd trots op deze daad van verzet. "Het getuigt van een morele zuiverheid die zijn weerga niet kent", aldus universiteitshistoricus Jan Brabers. "Daar mag best iets meer aandacht voor zijn."

In de educatieve escape room staat het Nijmeegse studentenleven na april 1943 centraal. Brabers, die onderzoek doet naar het verleden van de Radboud Universiteit, was nauw betrokken bij de totstandkoming van de escape room. Hij waakte over het historische werkelijkheidsgehalte van het verhaal dat in de kamers wordt verteld.

2 OM VERZETSLEIDER JOZEF VAN HÖVELL TE HERDENKEN

In de oorlogsjaren woonde in Nijmegen een bijzondere student: Jozef van Hövell van Wezeveld en Westerfliet. Zijn naam is in de Waalstad relatief onbekend, terwijl hij een grote rol heeft gespeeld als leider van het studentenverzet. Jozef studeerde rechtsgeleerdheid en was praeses van studentenvereniging Carolus Magnus. De escape room is een manier om hem te herdenken. Bezoekers van de escape room wanen zich in een studentenhuus uit de jaren veertig – het zou zo maar het huus van Jozef kunnen zijn. In 1944 werd Jozef opgepakt en in 1945 stierf hij op 26-jarige leeftijd in concentratiekamp Neuengamme bij Hamburg. In 1946 kreeg hij postuum het Verzetskruis toegekend. "Dat is de op een na hoogste Nederlandse onderscheiding, nog geen honderd mensen vielen haar ten deel", licht historicus Jan Brabers toe. "Jozef toonde, net als Hermesdorf, moreel leiderschap op het allermoeilijkste moment – dat is waarvoor wij ontzag moeten hebben."

Binnen studentenvereniging Carolus Magnus is rechtenstudent Jozef van Hövell nog altijd een voorbeeld. Nieuwe leden krijgen tijdens de introductie zijn verhaal te horen. Met de escape room wil de universiteit de verzetsleider meer bekendheid geven. "We hopen dat ook mensen van buiten de universiteit een kijkje komen nemen", zegt Eelco Keij, een van de bedenkers van de educatieve escape room.

IN DE KELDER VAN MUSEUM HET VALKHOF IS EEN EDUCATIEVE ESCAPE ROOM GEOPEND. HET IS EEN INITIATIEF VAN DE RADBOUD UNIVERSITEIT. BEZOEKERS DOMPELEN ZICH ONDER IN HET STUDENTENLEVEN VAN 1943 EN KOMEN VOOR LASTIGE DILEMMA'S TE STAAN. WAAROM KIEST DE UNIVERSITEIT VOOR EEN ESCAPE ROOM?

Tekst: Annemarie Haverkamp | Foto's: Leoni Andriessen

NILS ROEMEN (ZIE PAGINA 12)

3 OM HET LUSTRUM VAN DE UNIVERSITEIT TE VIJFEN

De Radboud Universiteit werd opgericht in 1923. In 2018, 95 jaar later, vienden studenten en medewerkers de 95ste verjaardag van de katholieke universiteit. Het hele jaar zijn er evenementen, de opening van de escape room op Bevrijdingsdag is er een van.

4 OMDAT EEN ESCAPE ROOM EEN MIDDEL IS OM JONGEREN TE BEREIKEN

Je kunt natuurlijk een boek uitbrengen over de universiteit in de Tweede Wereldoorlog, of een expositie inrichten.

De Radboud Universiteit kiest voor een educatieve escape room omdat ze daarmee denkt jongeren te bereiken. Brabers: "Via het spel kunnen zij zich inleven in en zich verplaatsen naar een situatie in de geschiedenis van Nijmegen." Bezoekers van de escape room worden geconfronteerd met morele dilemma's die studenten in 1943 daadwerkelijk voor de kiezen kregen. "Jongeren kunnen dankzij de escape room bovendien leren dat de vrede waarin wij in Nederland sinds 1945 leven geen vanzelfsprekendheid is."

Eelco Keij, medebedenker en degene die de fondsen inzamelde, zegt dat er nóg een reden was om voor een escape room te kiezen: "Escape rooms zijn ontzettend populair, niet alleen in Nederland maar in grote delen van de wereld. Geen enkele andere universiteit heeft het concept eerder ingezet voor onderwijs. We vonden het mooi om daarin een voortrekkersrol te spelen."

Overigens is naast de escape room ook een (kleine) expositie ingericht.

ESCAPE ROOM BEZOEKEN

Wie de educatieve escape room wil bezoeken, kan zich aanmelden via de website universiteitinverzet.nl. Groepen van 2 tot 6 personen kunnen terecht. Prijzen vanaf 40 euro per groep.

STUDEREN IN BEZET

HOE WAS HET OM IN NIJMEGEN TE STUDEREN TIJDENS DE TWEDE WERELDOORLOG? MOEILIK. IN DE WEKEN NA 11 APRIL 1943 MOESTEN STUDENTEN KIEZEN: ONDERDUIKEN OF GEDWONGEN GAAN WERKEN IN DUITSLAND. DE KATHOLIEKE UNIVERSITEIT (NU RADBOD UNIVERSITEIT) GING ZELFS DICHT.

Tekst: Jan Brabers / Foto's: Katholiek Documentatie Centrum

NIJMEGEN

Op last van de bezetter en met een knoop in de maag meldde Hans Bornewasser zich op 6 mei 1943 in kamp Erica te Ommen. Hij was een schriële jongen van achttien jaar, eerstejaarsstudent geschiedenis.

Vermoedelijk op dezelfde dag dook de 22-jarige Joop Kaulingfreks, vierdejaars rechtsgeleerdheid, onder bij kennissen in Den Haag. Alle studenten van de Katholieke Universiteit Nijmegen werden voor de zware keuze gesteld: onderduiken of gaan werken voor de Duitsers.

Een andere keuze was er niet. Rector magnificus Bernard Hermesdorf had de universiteit op 11 april voor onbepaalde tijd gesloten, omdat hij niet wilde meewerken aan het bevel van de bezetter om alle studenten een loyaliteitsverklaring te laten tekenen. Die verklaring hield in dat studenten zich loyaal toonden aan het Duitse Rijk. Deden ze dat niet, dan dreigden zware sancties. Op 5 mei 1943 eisten de Duitsers dat alle mannelijke niet-onder-tekenaars van de loyaliteitsverklaring zich binnen 24 uur in Ommen moesten melden om tewerkgesteld te worden in Duitsland. Kwamen ze niet opdagen, dan werden de ouders verantwoordelijk gehouden. Alle Nijmeegse studenten kwamen op een kruispunt in hun jonge leven te staan. De consequenties van hun keuze konden ze amper overzien.

SCHARNIERMAAND

In de geschiedenis van de Nijmeegse studentengemeenschap tijdens de Tweede Wereldoorlog vormde de aprilmaand van 1943 het scharnier. Daarvoor leek de oorlog op sommige momenten ver weg. In april 1943 echter werd iedereen persoonlijk getroffen. Vanaf dat moment woonden studenten verspreid over Nederland – en soms zelfs daarbuiten – onder zeer uiteenlopende omstandigheden. Aan die situatie kwam pas na de bevrijding een einde. De Radboud Universiteit (toen Rooms Katholieke Universiteit geheten) was bij het uitbreken van de oorlog jong, klein en kwetsbaar. Ze gold als de 'kroon op de katholieke emancipatie'. In 1923 was de universiteit

opgericht zonder rijkssubsidie; de benodigde financiering kwam uit een jaarlijkse collecte onder katholieken.

In het academisch jaar 1939-1940 telde de universiteit ruim vijfhonderd studenten (van wie een vijfde vrouwelijk was) en veertig hoogleraren en lectoren, verdeeld over drie faculteiten: godgeleerdheid, letteren & wijsbegeerte en rechtsgeleerdheid. De faculteiten waren gehuisvest in vier gebouwen in en rond het stadscentrum, waar ook de meeste studenten en hoogleraren woonden. Iedereen kende iedereen. De meeste studenten waren van goede komaf en de jonge-heertjescultuur van het Nijmeegse Studentencorps Carolus Magnus overheerste het gezelligheidsleven. De studenten, in veel opzichten bevoorrecht, leefden in een eigen, tamelijk zorgeloos wereldje, afgezonderd van maatschappij en politiek.

MOBILISATIE

Die zorgeloosheid bleek bijvoorbeeld in september 1939 aan het begin van de oorlog in Europa: het Nederlandse leger werd gemobiliseerd en ook 72 Nijmeegse studenten (plus twee docenten en vijf personeelsleden) werden opgeroepen. Op het station van Nijmegen zwaaiden corpsstudenten hun gemobiliseerde broeders uit. Een van de liederen die ze onbezonnen zongen – Nederland was neutraal – was het Duitse soldatenlied *Denn wir fahren gegen England*.

**DE UNIVERSITEIT
WAS BIJ HET
UITBREKEN VAN
DE OORLOG KLEIN
EN KWETSBAAR**

Tijdens de meidagen van 1940, toen de nazi's Nederland onder de voet liepen en bij gevechten op de Grebbeberg twee Nijmeegse studenten en drie alumni sneuvelden, drong de ernst des te harder door. Dat gevoel werd versterkt toen in dezelfde maand de hoogleraren Jean Dagens en Walter Doyle Davidson werden opgepakt en geïnterneerd op grond van hun Franse respectievelijk Engelse nationaliteit.

Kort daarna werden nog eens vier hoogleraren ingerekend, ditmaal op verdenking van *Deutschfeindlichkeit*: Gerard Brom, Johannes Hoogveld, Alphons Mulders en Robert Regout.

Vooral de arrestatie van Regout deed pijn. Behalve hoogleraar was deze fijnzinnige priester studenten-moderator; in die hoedanigheid werd hij op handen gedragen. Zijn collega's werden na verloop van tijd op vrije voeten gesteld, maar Regout niet: hij zou in december 1942 in concentratiekamp Dachau overlijden. Al met al stonden de eerste oorlogsmaanden bol van nervositeit. De colleges werden gestaakt en veel studenten probeerden snel hun studie af te ronden voordat de situatie wellicht zou verslechteren. De hoeveelheid afgelegde doctoraal-examens steeg tot ongekende hoogte.

STUDENTENLEVEN HERVAT

Na de zomer van 1940 trad een zekere normalisatie in.

De universiteit en haar studenten raakten gewend aan de gewijzigde omstandigheden en pasten zich aan. Zo goed en zo kwaad als dat ging, werd het traditionele studentenleven hervat. Dat Jo Cals, de praeses van Carolus Magnus, in september werd gearresteerd en vier weken vastgezet na

een vechtpartij op de sociëteit (de knokpartij was ontstaan na de weigering van een Duitse student om het Wilhelmus mee te zingen) bracht daarin nauwelijks verandering.

Wel organiseerde Carolus Magnus in november een herdenkingsfietstocht naar de Grebbeberg, wat kan worden beschouwd als een voorzichtige uiting van groepsprotest tegen de bezetting. Een maand later verordonneerde de bezetter dat voor een samenkomst van meer dan twintig studenten voortaan toestemming nodig was van de procureur-generaal in Arnhem. De universiteit werd in die maanden ernstiger in haar vrijheden beknot dan de studenten. Zo verwijderde de *Sicherheitsdienst* zogenaamde 'anti-Duitse werken' uit de universiteitsbibliotheek. Bovendien konden hoogleraren alleen worden benoemd na goedkeuring van het departement van Opvoeding, Wetenschap en Cultuurbescherming (dat werd bestierd door handlangers van de bezetter) en was het verboden geldinzamelingen voor de universiteit te organiseren.

Zulke oekazes hadden als doel de confessionele instellingen van hoger onderwijs op termijn te elimineren. In een genazificeerd Nederland zou voor een katholieke universiteit geen plaats zijn.

ANTI-JOODSE MAATREGELEN

Enkele anti-Joodse maatregelen waren in 1941 aanleiding voor nieuwe onrust onder studenten. Eerst werd een studentenstop voor Joden afgekondigd, later mochten Joden geen lid meer zijn van studentenverenigingen. Uit protest hieven corpora in andere universiteitssteden zich op. Carolus Magnus, dat geen Joodse leden had, bleef het nog even aanzien. Wel verscheen een protest tegen de maatregelen in de *Vox Carolina*, het Nijmeegse studentenblad, dat prompt door de bezetter werd verboden.

Toen de vereniging van de Duitsers een bordje op de sociëteit aan de Oranjesingel moest hangen met 'verboden voor Joden', weigerde Carolus Magnus dat. De studenten vonden dat met zo'n bordje een grens werd overschreden en ze werden daarin gesteund door aartsbisschop Jan de Jong. De weigering kwam hun duur te staan: de vereniging werd opgeheven, de sociëteit werd gesloten en het gebouw ging dienen als *Wehrmachtsheim*.

Daarna zette het corpsleven zich illegaal voort in kroegen, in concertgebouw De Vereniging en op studentenkamers. Zelfs de ontgroening in september 1942 ging door. Het inauguratiebal werd gehouden in Arnhem; daar liep het minder in de gaten. In dezelfde periode besloot Carolus Magnus de vereniging in de toekomst voor alle studenten toegankelijk te maken. Deze doorbraak van corps naar algemene studentencorporatie was een rechtstreeks gevolg van een nieuwe saamhorigheid die onder de bezettingsdruk was gegroeid.

RAAD VAN NEGEN

In het najaar van 1942 maakte de Raad van Negen, het landelijke studentenverzet waarvan Nijmegen deel uitmaakte, gewag van plannen van de bezetter om studenten

Pater Bernard van Ogtrop in 1949, op zijn door studenten en reünisten geschonken motor als blijk van waardering voor zijn niet aflatende inzet in de oorlog. Foto: KDC / Jan Funneman

Installatie bestuur Carolus Magnus, met Jo Cals (achterste rij, derde van rechts) en links met boordje Robert Regout, 21 juni 1940. Dit is wellicht de laatste foto van Regout, anderhalve week voor zijn arrestatie. Foto: KDC

Rector magnificus Bernard Hermesdorf in zijn studeerkamer, 1947.
Foto: KDC / Fotopersbureau Gelderland

in te schakelen in de *Arbeitseinsatz*. De raad, waarin Nijmegen werd vertegenwoordigd door de praeses van het illegale Carolus Magnus, Jozef baron van Hövell van Wezeveld en Westerflier, adviseerde studenten zich voor te bereiden op de onderduik.

In januari en februari 1943 waren in diverse universiteitssteden razzia's en arrestaties. Studenten reageerden met stakingen. Dat initiatief werd in Nijmegen door de hoogleraren (met uitzondering van de germanist Theodoor Baader, een aanhanger van het nazisme) gesteund: zij schortten de colleges op.

Aan de universiteit streden in die dagen verdriet en walging om voorrang. Begin januari kwam het nieuws dat de geliefde moderator Regout in Dachau was overleden. Een halfjaar daarvoor had zijn collega-hoogleraar Titus Brandsma, die was gearresteerd wegens verzetsactiviteiten, in hetzelfde concentratiekamp het leven gelaten. Beide professoren werden in januari 1943 tijdens een indrukwekkende plechtigheid door de Nijmeegse universitaire gemeenschap herdacht.

CONFLICT NAAR KOOKPUNT

In maart en april bereikte het conflict met de Duitsers het kookpunt. De bezetter eiste van alle studenten in Nederland de ondertekening van een loyaliteitsverklaring. Weigeraars mochten niet verder studeren en zouden moeten aantreden voor tewerkstelling in Duitsland. De Nederlandse regering in ballingschap drong er vanuit

**HET CORPSLEVEN
ZETTE ZICH
ILLEGAAL VOORT
IN KROEGEN EN OP
STUDENTENKAMERS**

Londen, hartgrondig gesteund door de Raad van Negen, op aan niet te tekenen. In het hele land, ook in Nijmegen, vormden studenten 'omklets ploegen' om twijfelaars voor het zetten van een handtekening te behoeden.

Maar in Nijmegen zou het zover niet komen. Voor rector Hermesdorf en zijn senaat (wederom op een na) was de maat vol. Van katholieke studenten kon geen loyaliteit jegens de bezetter worden verlangd, vond hij. Hij weigerde als enige Nederlandse rector, om 'princiële redenen', de voorbedrukte loyaliteitsverklaringen onder de studenten te verspreiden. Gevolg was dat hij daarna altijd een koffer-tje met kleding gereed hield voor het geval de bezetter hem zou komen oppakken, hetgeen tot zijn verbazing nooit zou gebeuren. De omstandigheden lieten Hermesdorf geen andere keus dan de deuren van de universiteit per 11 april te sluiten, in afwachting van betere tijden.

In de dagen voor de sluiting legden tal van gevorderde studenten nog gauw examen af. Maar op zondag 11 april brak een tijd aan van stilte, van afwachten en van spanning. De mogelijkheid om de loyaliteitsverklaring alsnog

op het departement of aan een andere universiteit te tekenen, bleef nog een tijdje bestaan. Uiteindelijk tekenden drie Nijmeegse studenten, met afstand het laagste aantal van alle universiteiten.

Op 5 mei volgde de verwachte reactie van de Duitsers. Mannelijke niet-ondertekenaars werden opgeroepen zich binnen 24 uur te melden in Ommen. Wat moesten de

**SOMMIGEN
MOESTEN HUN
VERZET MET
DE DOOD
BEKOPEN**

Hans Bornewasser na het afleggen van zijn kandidaatsexamen in 1948, te midden van leden van zijn dispuut A.V.I.S. Foto: Archief familie Bornewasser

Hans Bornewasser. Foto: Archief familie Bornewasser

studenten doen? Het devies van moderator Bernard van Ogtrop, de opvolger van Regout, was helder: 'Niet gaan, bij moeilijkheden thuis je zelf gereed houden en desnoods laten oppakken, doch nooit zelf gaan!'

Eerstejaars geschiedenisstudent Hans Bornewasser durfde de verordening echter niet naast zich neer te leggen. Samen met 82 andere Nijmeegse studenten ging hij naar Ommen om vervolgens tewerkgesteld te worden in Duitsland.

CLANDESTIEN STUDEREN

Alle overige mannelijke studenten doken onder, verspreid over Nederland. Vanaf toen had iedere student zijn eigen verhaal. Rechtenstudent Joop Kaulingfreks wist een valse verklaring van arbeidsongeschiktheid te bemachtigen en kreeg daarmee vrijstelling voor de *Arbeitseinsatz*. Net als veel anderen zette hij zijn studie clandestien en vrijwel alleen voort, daarbij gesteund door de universiteitsbibliotheek en enkele voor de rechtenstudie belangrijke repetitoren die hem van boeken en dictaten voorzagen. De afgelegde 'zwarte tentamens' kregen later erkenning.

De grote contactfiguur en spin in het web, zelfs voor studenten in Duitsland, was moderator Van Ogtrop, die stad en land afreisde naar ondergedoken en andere studenten. Hij schreef circulaire, verzorgde een wijdvertakte correspondentie, runde een pakketdienst en wist op die manier voor menigeen de moed erin te houden. De universiteit mocht dan gesloten zijn, dankzij hem bleef zij tegelijkertijd voortbestaan, al was het maar in de gedachten van de uitgewaaierde studenten. Naar verluidt raakten veertig studenten, ook meisjes, verzeild in het zware verzet. Sommigen moesten dat met de dood bekopen.

Van de 83 'Omme(n)gangers', zoals ze na de oorlog met venijnige spot werden genoemd, werden er zes op

medische gronden afgekeurd en wisten er twee meteen te vluchten. Dat vluchten ontpopte zich tot een gewoonte. Van de 75 gedeporteerde studenten waren er met de kerst van 1943 ongeveer veertig uit Duitsland gevlucht. In september 1944, bij de bevrijding van Nijmegen, was dat aantal tot 53 gestegen.

Ook Hans Bornewasser ondernam een – mislukte – vlucht poging. Hij was terechtgekomen in Berlijn, waar hij in een kabelfabriek werd aangesteld om draad te trekken. Ruim twee jaar werkte hij daar als dwangarbeider. De omstandigheden waren, zo weten we uit brieven van andere studenten aan rector Hermesdorf, verschrikkelijk. Bornewasser beleefde er een tijd van ontberingen en spanningen en vol van luchtalarmen, bombardementen, brand, vernietiging en andere oorlogskrankzinnigheid. Hij was getuige van de verovering van Berlijn door de Russen: 'Alles lag in puin en het stonk er naar gas en lijken.' Na de bevrijding werd hij zo ziek dat hij zijn studie pas in januari 1946 kon hervatten.

OPKRABBELEN

Toen Bornewasser terug naar Nijmegen kwam, was de zwaar geschonden universiteit alweer enigszins opgekrabbeld. Studenten meldden zich druppelsgewijs bij hun alma mater. Weldra werden de eerste doctoraal-examens afgenomen en in maart 1945 begonnen de colleges provisorisch weer, meestal in de voormalige sociëteit aan de Oranjesingel. In het najaar startte een – toen al controversieel – proces van 'zuiveringen' onder hoogleraren en studenten.

De vraag was: welke criteria moesten worden gehanteerd om studenten te berispen of ze voor kortere of langere tijd uit te sluiten van inschrijving aan de universiteit? Van de 76 studenten die moesten verschijnen voor de zuiveringscommissie, werden er 25 onschuldig bevonden. De meeste anderen kwamen er met een berisping vanaf; enkelen werden voor langere tijd uitgesloten omdat zij de loyaliteitsverklaring hadden getekend of lid waren geweest van de NSB of het Nationaal Front.

Hoewel niet bestraft, werd de handelswijze van de 'Omme(n)gangers' algemeen veroordeeld. Dit achteraf onheuse oordeel kan alleen worden verklaard uit de ongenueanceerde scheiding tussen 'goed' en 'fout' die in die warrige naoorlogse tijd gold en menigeen verblindde voor redelijkheid en empathie. Aan de juistheid van zijn beslissing om zich in april 1943 bij de bezettingsautoriteiten te melden, heeft ook Bornewasser achteraf soms getwijfeld. Maar wat voor de achttienjarige de doorslag gaf, was het dreigement van represailles tegen zijn ouders. Vader Bornewasser was schoolhoofd in Voorst en daarmee een lokaal bekende figuur. Zijn naam prijkte al op een lijst van mogelijke gijzelaars. Kon zijn zoon, de Nijmeegse geschiedenisstudent, ook maar overwogen tot een ander besluit te komen? *

De auteur van dit artikel, Jan Brabers, is als universiteits-historicus verbonden aan de Radboud Universiteit.

BRONNEN

Jac. Bosmans e.a., *Tot hier en niet verder! De RK Universiteit in oorlogstijd* (Nijmegen 1993)

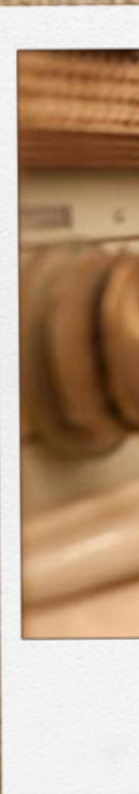
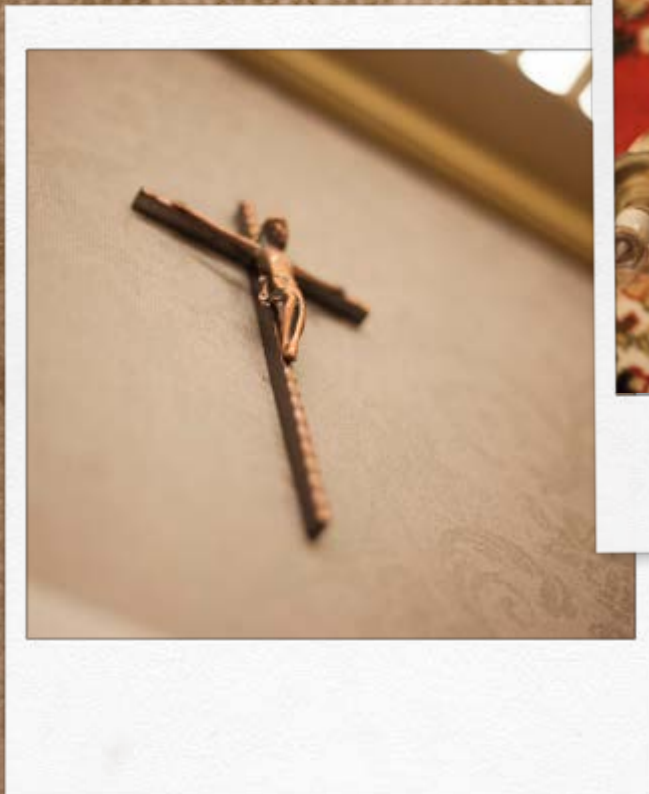
Jan Brabers, *Proeven van eigen cultuur. Vijfenzeventig jaar Katholieke Universiteit Nijmegen. Deel I 1923-1960* (Nijmegen 1998)

Jan Brabers, 'Johannes Antonius Bornewasser', in: *Jaarboek van de Maatschappij der Nederlandse Letterkunde te Leiden 2015-2016* (Leiden 2017), 64-70

Claartje Bulten e.a., 'Studeren in Nijmegen voor, in en na de oorlog', in: idem, *Meesterlijk Nijmegen. Lustrumbundel ter gelegenheid van het 90-jarig bestaan van de Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Radboud Universiteit Nijmegen* (Den Haag 2013), 41-50

Herman van Run, 'Evenveel verhalen als er studenten waren', in: *KUZien. Kwartaalblad van de Katholieke Universiteit Nijmegen*, nummer 37, herfst 1993, 12-16

ZO BOUW JE EEN ESCAPE ROOM

VIER MANNEN BOUWDEN IN TWEE MAANDEN TIJD DE ESCAPE ROOM ONDER MUSEUM HET VALKHOF. 'PER KAMER KIJK JE OF DE GAMES OP ELKAAR AANSLUITEN, OF ALLES LOGISCH IN ELKAAR ZIT.'

Tekst: Annemarie Haverkamp | Foto's: Leoni Andriessen

DE BOUWERS: NILS ROEMEN, MARC VAN DE KAM, MARK SMOLENAARS EN STEFAN VAN HULTEN (VLNR).

'HOE MINDER
JE WEET, HOE
GROTER DE
VERRASSING'

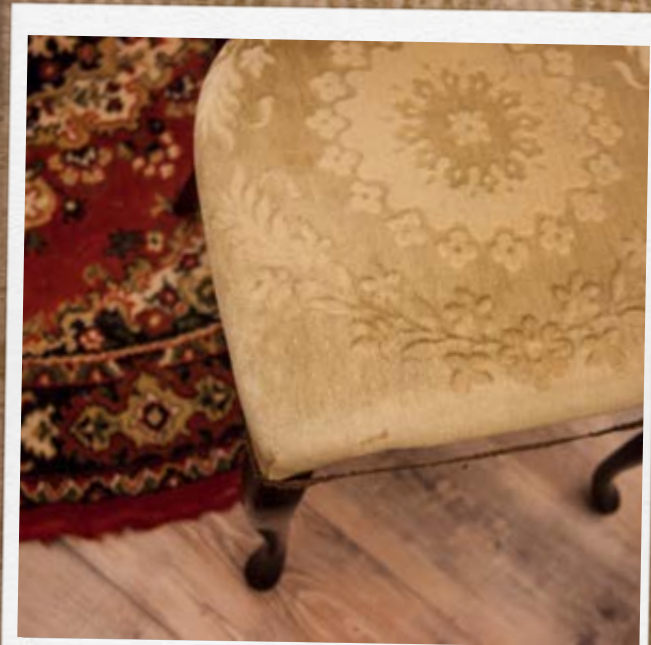
Het was zijn eer te na: Nils Roemen wilde een escape room bouwen met zo min mogelijk hangsloten en cijfercodes. Waarom?

Omdat we die trucjes wel een keer gezien hebben. De escape room is enorm in opkomst, en de kunst is nu juist de bezoekers te verrassen met andersoortige puzzels, vindt hij.

Roemen woont in Nijmegen en bouwde al eerder een escape room: De Drukkerij. Ook daar, aan de Tweede Oude Heselaan, speelt de Tweede Wereldoorlog een leidende rol. "De escape room van de Radboud Universiteit is nog meer gebaseerd op de realiteit, dat is leuk. Historici dachten continu mee over het verhaal."

TWEE MAANDEN

Daar begon het hele project mee, met het verhaal van Jozef van Hóvell van Wezeveld en Westerflier. Deze Jozef was in de Tweede Wereldoorlog leider van het studentenverzet (zie pagina 16).

“Toen ik het verhaal op de universiteit had gehoord, heb ik meteen de andere mannen gebeld. ‘Jongens, wat gaan we doen?’”

Het team van bouwers bestaat uit vier man: bedenker Nils Roemen, decorbouwer Marc van de Kam, gamedesigner Mark Smolenaars en *story writer* Stefan van Hulsten.

Op 3 maart begonnen de vier met het bouwen van de educatieve escape room. Ze hadden precies twee maanden de tijd.

“Het project is enorm gegroeid. Eerst zouden we alleen een kamer maken in de kelder van het Erasmusgebouw; nu hebben we een gigantisch bouwwerk in elkaar gezet onder Museum Het Valkhof.”

BRIEFJES

Hoe dat gaat, een escape room bouwen? Stukje voor stukje, zegt Roemen terwijl hij door het nagebouwde studentenhuis loopt. “Per kamer kijk je of de games op elkaar aansluiten, of alles logisch in elkaar zit. En of de opbouw klopt.”

De vier bouwers kwamen verschillende keren per week bij elkaar, altijd in de escape room zelf. De eerste weken hingen de wanden vol met briefjes en foto's. Spelelementen die ze niet moesten vergeten, vergeelde plaatjes van studentenhuizen uit de tijd van de oorlog. “We wilden het zo echt mogelijk laten voelen.”

Alles deden de mannen zelf: van het verven van de muren tot het timmeren van de lambrisering. “Ik was een soort schillenboer”, zegt Roemer lachend. “De hele tijd struinde ik boerderijen en schuren langs om oude spullen op te halen. Ik heb radio's verzameld, een piano, meubels ...” Intussen moest ook de techniek achter de schermen werken en was er wekelijks overleg met de Radboud-historici om de waarheid zo min mogelijk geweld aan te doen.

“Kijk bijvoorbeeld naar deze foto-lijstjes.” Roemen pakt een nieuw, houten lijstje van een stapel. “Wij hadden lijstjes met mooie krullen in gedachten, maar we hoorden dat studentenhuizen van toen

echt niet zo chic waren. Toen hebben we deze gekocht bij de HEMA. We moeten ze nog wel even afdecorationaliseren.” Ofwel: lelijk maken. Ook een gloednieuwe spiegel is zo bewerkt dat hij oud en afgesleten lijkt.

CAROLUS MAGNUS

Bij het inrichten van de kamers kregen de mannen hulp van Carolus Magnus. De praeses van de studentenvereniging keek mee om te zorgen de sfeer aansloot bij die in dispuutshuizen. Het huis waarin het verhaal zich afspeelt moet immers een verenigingshuis voorstellen. Roemen: “De stoelen uit een van de kamers zijn exact dezelfde als de stoelen die nu nog in de sociëteit van Carolus Magnus staan.”

Roemen waakt ervoor om te veel geheimen uit de escape room prijs te geven. “Hoe minder je weet, hoe groter de verrassing.” Voor hem is de escape room geslaagd als bezoekers na afloop het gevoel hebben dat ze écht even 75 jaar terug in de tijd zijn geweest. ★

In de voetsporen van Jozef van Hövell

DE EDUCatieve ESCAPE ROOM BRENGT BEZOEKERS TERUG NAAR HET JAAR 1943. JOZEF VAN HÖVELL VAN WEZEVELD EN WESTERFLIER IS OP DAT MOMENT RECHTENSTUDENT AAN DE KATHOLIEKE UNIVERSITEIT NIJMEGEN. TERWIJL HET UNIVERSITAIRE LEVEN ONDER DRUK STAAT, KOMT HIJ IN VERZET.

Tekst: Lennert Savenije

Foto's: Katholiek Documentatie Centrum / Archief dispuut H.O.E.K.

Leden van dispuut H.O.E.K., 8 juli 1942. Jozef is de derde van rechts op de voorste rij.

Het verzetsverhaal van Erik Hazelhoff Roelfzema zullen de meeste Nederlanders wel kennen.

Zijn boek *Soldaat van Oranje*, de gelijknamige film en de zeer succesvolle musical hebben de geschiedenis van deze Leidse student grote bekendheid gegeven. Ook in Nijmegen namen studenten deel aan verzetsactiviteiten. Een van hen droeg de plechtige naam Jozef Felix Henri Marie baron van Hövell van Wezeveld en Westerflier. Tussen 1940 en 1943 studeerde hij rechten in Nijmegen. Wie was deze Nijmeegse rechtenstudent en waarom kwam hij in verzet?

EDELMAN

Jozef van Hövell van Wezeveld en Westerflier, of Jos van Hövell voor intimi, wordt op 12 januari 1919 als edelman geboren in Maastricht. Zijn wieg staat op een bijzondere plek, namelijk in het gouvernementsgebouw. Zijn vader Eduard van Hövell van Wezeveld en Westerflier bekleedt de functie van commissaris van de Koningin, ook wel gouverneur, van de provincie Limburg. De familie komt van oorsprong niet uit het katholieke zuiden, maar van boven de rivieren.

Het gezin van Eduard van Hövell van Wezeveld en Westerflier telt tien kinderen. Jozef is nummer zes, en de derde zoon. Tot aan de dood van zijn vader in 1936 woont de familie in het gouvernementsgebouw, daarna verhuizen de jongste kinderen met hun adellijke moeder Marie Schimmelpennick van der Oye mee naar Huis de Torentjes op de Sint-Pietersberg.

In 1939, vlak voor het begin van de Tweede Wereldoorlog, rondt Jozef zijn gymnasium B-opleiding af. Als het leger uit voorzorg gaat mobiliseren – hoewel Nederland zich neutraal heeft verklaard in het conflict – wordt hij opgeroepen als dienstplichtige. Jozef begint in Rotterdam aan een opleiding tot luchtmachtofficier. De inval van het Duitse leger maakt hij in de Maasstad mee, net als het Duitse bombardement van 14 mei en de daaropvolgende capitulatie van de Nederlandse strijdkrachten. 'We leven in volle spanning wat er precies met ons gebeuren gaat', schrijft hij in een brief aan zijn zus.

De bezetter besluit de Nederlandse militairen niet tot krijgsgevangen te maken, maar het leger in plaats daarvan te demobiliseren. Als dat gebeurt, kiest Jozef ervoor om rechten te gaan studeren aan de Katholieke Universiteit in Nijmegen. Deze 'bijzondere' hogeronderwijsinstelling is nog mede opgericht door zijn vader. Jozef wordt lid van het studentencorps Carolus Magnus en van het dispuut H.O.E.K., een afkorting die staat voor Het Oudste en Eerste Kroegdispuut. Hij gaat op kamers in een huis aan de Batavierenweg.

CLANDESTIEN PRAESES

De eerste jaren van Jozefs studie verlopen op het eerste gezicht 'normaal'. Hij begint voortvarend en houdt tijd over voor studentikoze activiteiten. Zo schrijft hij bijvoorbeeld een bijdrage voor de studenten Almanak. Jozef valt op in Nijmegen omdat hij – baron nog wel – af en toe op klompen loopt. Tegelijkertijd laat de bezettingssituatie

H.O.E.K.-feest, 1942.

H.O.E.K. in 1941.

zich in toenemende mate gelden. In Nijmegen worden hoogleraren en studenten voor korte of langere tijd gearresteerd op verdenking van stemmingmakerij en ondermijning van de Duitse verordeningen.

In 1942 zet Van Hövell een belangrijke stap. Hij laat zich verkiezen tot praeses van NSC Carolus Magnus. Eigenlijk clandestien, want het Nijmeegse studentencorps is op dat moment verboden. De studenten hebben de sociëteit op Oranjesingel 42 (het latere politiek-cultureel centrum O'42 en huidige Filmhuis O42) gesloten omdat de bezetter wilde dat Joden de toegang aan de deur werd ontzegd, een eis waar Carolus Magnus niet in meeding.

In zijn hoedanigheid van praeses raakt Van Hövell vervolgens vrijwel meteen betrokken bij een geheim overlegorgaan van de Nederlandse studenten-corpora: de Raad van Negen, waarin alle studentensteden zijn vertegenwoordigd.

De verzetsgedachte krijgt pas goed grip op geëngageerde studenten als Jozef wanneer de Duitsers in 1942 beginnen te dreigen dat ze studenten tewerk willen stellen in Duitsland. Jozef is in Nijmegen een van de aanjagers van het protest tegen deze maatregel.

UIT VEILIGHEIDS- OVERWEGING SCHRIJFT JOZEF ZICH IN OP EEN VALS ADRES

Het bestuur van H.O.E.K in 1942. Jozef (rechts) is quaestor.

Het Keizer Karelplein, met op de achtergrond het hoofdgebouw van de universiteit circa 1940. Foto: Regionaal Archief Nijmegen

DE EERSTE JAREN VAN JOZEFS STUDIE IN NIJMEGEN VERLOPEN OP HET EERSTE GEZICHT 'NORMAAL'

Hij draagt er mede zorg voor dat de studentenverzetsskrant *De Geus* wordt verspreid en hij is een van de initiatiefnemers van de brede universitaire staking die aan het begin van 1943 ook in de Waalstad aanslaat.

Samen met medestudenten denkt hij tegelijkertijd na over concrete acties en de organisatie van nieuwe verzetsnetwerken. Via kennissen wordt hij bijvoorbeeld geïntroduceerd bij communistisch georiënteerde Amsterdamse studenten. Hoewel ze er verschillende idealen op na houden – Jozef is overtuigd katholiek – vinden ze elkaar in de verzetsgedachte. Ook in andere

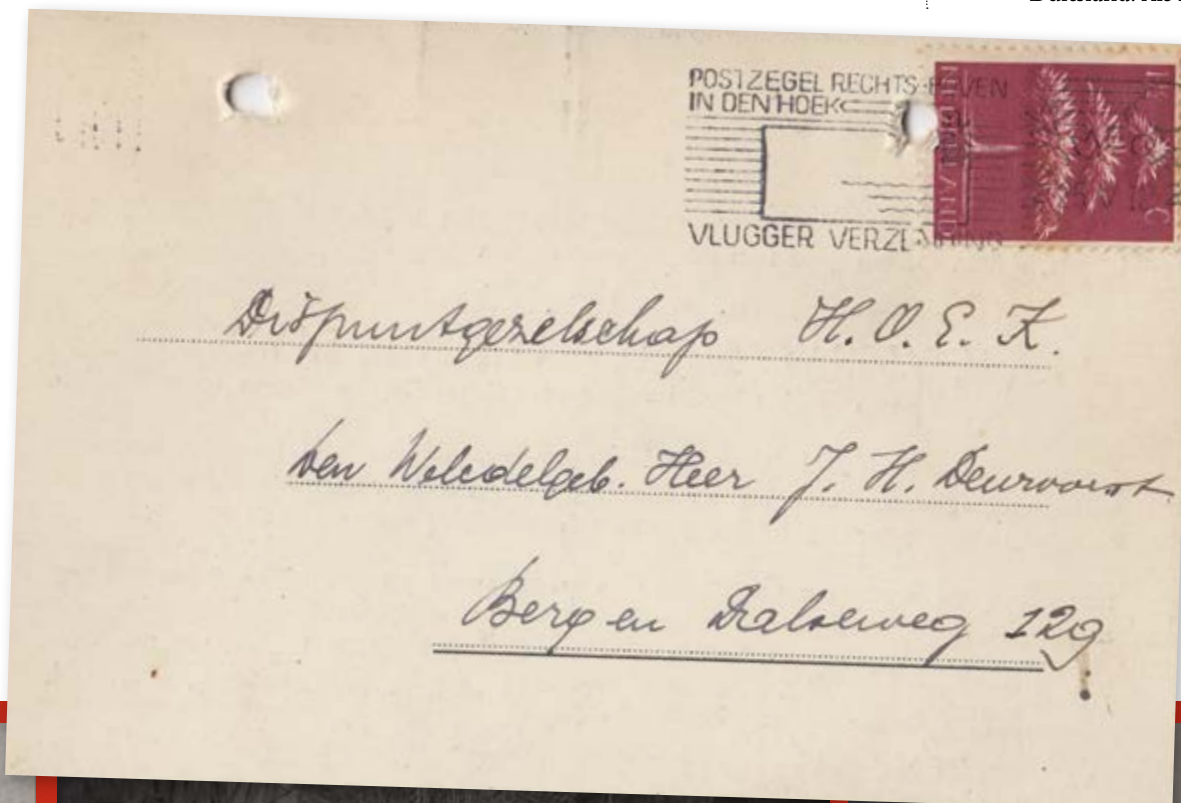
steden legt hij contacten. Begin 1943 is hij haast vaker onderweg dan thuis in Nijmegen. Uit veiligheidsoverwegingen schrijft hij zich in op een vals adres.

IN VERZET

In april 1943 volgen de gebeurtenissen zich opeens snel op. Studenten moeten van de bezetter een loyaliteitsverklaring tekenen en daar gaat het bestuur van de Katholieke Universiteit Nijmegen niet mee akkoord. De universiteit sluit haar deuren en studenten moeten voor zichzelf bepalen of ze onderduiken of in Duitsland gaan werken. Op 29 april 1943 roept de bezetter ook alle Nederlandse dienstplichtigen op voor de *Arbeitseinsatz* in Duitsland. Als reactie op dit bericht breekt er een

grote algemene staking uit die enkele dagen standhoudt.

Tijdens deze landelijke April-meistakingen verblijft Jozef niet in Nijmegen. Voor zover bekend speelt hij ook geen rol bij activiteiten die zijn medestudenten in de stad ontplooiën. Waarschijnlijk hoort hij elders dat student Antoon Fredericks samen met Wim en André van der Veer standrechtelijk is geëxecuteerd vanwege het maken en verspreiden van pamfletten. Voortaan gebruikt Jozef

Eerste H.O.E.K.-reünie na de oorlog, 1946.

Rouwvergadering H.O.E.K., 1946.

vooral Den Haag als uitvalsbasis. Hij speelt een leidende rol binnen het Nationaal Comité van Verzet, een verzetsnetwerk dat zich richt op landelijke samenwerking. Jozef ontpopt zich tot een ware verzetsprofessional. Hij leeft ondergedoken en met een andere identiteit, en reist heel het land door om contacten te leggen en met medestanders te overleggen. Zijn verzetswerk bestaat voornamelijk uit organiseren. In het Nationaal Comité van Verzet draagt hij onder meer de verantwoordelijkheid voor Limburg.

IN GEVANGENSCHAP

Hoewel Jozef van Hövell voorzichtig en professioneel opereert, wordt hij uiteindelijk op 27 maart 1944 opgepakt in het huis van zijn oude studievriend Frans von Fisenne in Den Haag. De Duitse politie was op zoek naar een Joodse onderduiker. Nietsvermoedend loopt Van Hövell, die een bridgeafpraak heeft met Von Fisenne, in de val. Al snel beseffen de Duitsers dat ze niet zo maar een bridgevriend of toevallige bezoeker hebben gearresteerd.

Jozef wordt opgesloten. Eerst in de strafgevangenis van Scheveningen, ook wel het Oranjehotel genoemd. Daarna in concentratiekamp Vught. In de roerige dagen rond Dolle Dinsdag 5 september 1944 wordt hij samen met vele andere gevangenen op transport gezet naar Duitsland, mogelijk via het spoortraject tussen Nijmegen en Kleve. Hij komt uiteindelijk terecht in concentratiekamp Neuengamme bij Hamburg, om precies te zijn in een zogenoemd bijkamp in de buurt van de plaats Meppen en de Duits-Nederlandse grens. Jozef wordt daar gedwongen om tankgreppels te graven ter verdediging van Duitsland.

Uitgeput door het zware werk, wordt hij in januari 1945 teruggebracht naar het hoofdkamp bij Neuengamme. Daar sterft hij, pas 26 jaar oud. Na de Tweede Wereldoorlog wordt Jozef uitgebreid herdacht in Nijmegen en in de katholieke universitaire gemeenschap. Daarnaast ontvangt hij postuum het Verzetskruis.

IN DE ESCAPE ROOM

Jozef van Hövell van Wezeveld en Westerflier was een katholieke student van adellijke afkomst die zich engageerde tijdens de Tweede Wereldoorlog. Wat bewoog hem om zo'n belangrijke rol in het verzet te spelen? Het is moeilijk om daar met zekerheid iets over te zeggen. Anders dan 'Soldaat van Oranje' Erik Hazelhoff Roelfzema was het hem niet gegeven een autobiografie te schrijven.

Wel zijn de omstandigheden bekend die Jozef van Hövell aanzetten tot verzet. In de educatieve escape room van de Radboud Universiteit is hij zowel aanwezig als afwezig. Wie de ruimte bezoekt, zal dat ervaren. Bezoekers treden niet letterlijk in zijn voetsporen, maar worden geconfronteerd met de dilemma's van Nijmeegse studenten omstreeks 1943. Jozef is een gids, een symbool. De bedenkers van het spel hebben bewust voor die insteek gekozen. *

De auteur van dit artikel, historicus Lennert Savenije, deed onderzoek naar de oorlogsgeschiedenis van Nijmegen.

BRONNEN

Jan Brabers, *De Faculteit der Rechtsgeleerdheid van de Katholieke Universiteit Nijmegen, 1923-1982* (Nijmegen 1994)

Loes Derks, *'Je deed wat je hand te doen vond'. De ontwikkeling van het verzet in Nijmegen gedurende zijn eerste, ongeorganiseerde fase, mei 1940-oktober 1943* (Scriptie KUN 1988)

Jac Bosmans e.a., *Tot hier en niet verder! De RK Universiteit in oorlogstijd* (Nijmegen 1993)

Joost Rosendaal, 'Theo Dobbe en de Nijmeegse Knokploeg. Gewapend verzet in de Tweede Wereldoorlog', *Jaarboek Numaga* 55 (2008) pp. 50-77

Lennert Savenije, *Nijmegen, collaboratie en verzet. Een stad in oorlogstijd* (Nijmegen 2018)

Eerste H.O.E.K.-reünie na de oorlog, 1946.

H.O.E.K. in februari 1942.

Vluchten naar de vrijheid

JE MOEDERLAND MOETEN VERLATEN OMDAT JE ER NIET MEER VEILIG BENT; HET IS NOG ALTIJD AAN DE ORDE VAN DE DAG. DEZE DRIE NIEUWKOMERS BEGONNEN IN NIJMEGEN AAN EEN STUDIE. 'MIJN ULTIEME DOEL: DEEL UITMAKEN VAN DE NEDERLANDSE MAATSCHAPPIJ.'

Tekst: Linda van der Pol / **Foto's:** Duncan de Fey

A close-up portrait of Tareq Salibi, a man with a short beard and mustache, looking directly at the camera with a slight smile. He is wearing a dark blue jacket.

**TAREQ
SALIBI (28),
MASTERSTUDENT FINANCIAL
ECONOMICS, UIT SYRIË**

"In Damascus werkte ik voor de Verenigde Naties: ik verstrekte microkredieten aan stadsgenoten die een eigen bedrijfje op wilden starten. Een goede baan, maar ik was hem kwijt toen ons gebouw weggevaagd werd. In 2014 bereikte ik Nederland. Zodra ik mijn verblijfsvergunning had, schreef ik me in bij In'to Languages. Ik ben helemaal geen talenmens, maar éérst moest ik Nederlands leren. En toen ik Nederlands sprak, stortte ik me op het Engels – want mijn master wordt alleen in die taal gegeven. Ik had na mijn bachelor altijd al willen doorstuderen, maar in Syrië ging dat niet: je moet er de hele dag op de universiteit aanwezig zijn, kunt het niet combineren met een baan. Aan de Radboud Universiteit begon ik met een premaster. Die vond ik ongelooflijk moeilijk, omdat het hele systeem hier anders is: ik moest opnieuw leren studeren. Ik was gewend om naar de docent te luisteren en aan het eind van het jaar twee weken hard te studeren, maar hier ben je constant bezig: groepswerk, opdrachten, elke acht weken tentamens. Mijn eerste academische essay was een ramp. Ik had nooit eerder zoiets geschreven, kreeg hele punten aftrek omdat mijn citatiewijze verkeerd was. Tijdens mijn premaster studeerde ik tien uur per dag. Nu ik een goede basis heb, kan ik het iets rustiger aan doen. Tot nu toe sta ik zelfs cum laude. Ik schrijf mijn scriptie, zit van tien tot zes in de bibliotheek. Een paar dagen in de week werk ik in Amsterdam, om wat extra ervaring op te doen. Beter kan het leven niet zijn. Ik kan sporten, heb tijd voor mijn gezin: mijn dochtertje wordt deze week één jaar. Als Palestijn ben ik tot nu toe stateloos geweest. Volgende maand mag ik mijn eerste paspoort ophalen. Dan ben ik Nederlander!"

"Ik was 26, studeerde natuurkunde aan de universiteit van Sarajevo en ik droomde van CERN, NASA en MIT. Maar steeds vaker hoorde ik dat die bekende een handgranaat had gekocht, en die kennis een geweer. Men schold elkaar uit op straat.

Ik wilde geen kant kiezen in de Bosnische burgeroorlog, ik koos voor een schoon geweten. En als je niet meevocht, was je vogelvrij. Anderhalf jaar lang dook ik onder, vluchtte van schuurtje naar schuurtje. Als student was ik voorzitter van een zendamateurgezelschap: hobbyisten die over de hele wereld contact met elkaar zoeken via radiogolven. Dat kwam tijdens mijn vlucht van pas. Ik klopte bij zendverenigingen aan, zij legden contact met Bosnië. Zo hielden mijn familie en ik elkaar op de hoogte.

Mijn jaren in Nederlandse asielzoekerscentra waren frustrerend. Ik mocht er niets, alleen wachten – maar ik ben academicus, wilde mijn hoofd gebruiken. Ik liet de kok Nederlandstalige krantenartikelen voorlezen, een stagiaire gaf me mijn eerste *Van Dale*. Eentje van begin jaren zeventig, ik heb hem nog steeds.

Zodra ik mijn verblijfsvergunning kreeg, klopte ik aan bij universiteiten. De meeste zeiden: 'Goed, maar je mag pas over een jaar beginnen.' Dat vond ik onacceptabel. Als vluchteling heb je één factor tekort: tijd. Ik had jaren van mijn leven gemist, die wilde ik inhalen.

Alleen op de Radboud Universiteit ging de deur open. In Sarajevo werkte ik al aan mijn masterthesis, hier moest ik van voren af aan beginnen: propedeuse, bachelor, master. Maar dat mocht ik in mijn eigen, versnelde tempo doen.

Als ik een werkcollege niet bij kon wonen omdat ik er een tweede parallel liep, mocht ik toch tentamen doen.

Inmiddels is het bijna twintig jaar terug dat ik afstudeerde bij het High Field Magnet Laboratory. Nog steeds kom ik graag op de campus. Mijn dankbaarheid kan ik niet genoeg benadrukken. Ik kreeg hier zo veel vrijheid, mensen waren zo begripvol en empathisch. Er heerste een magische sfeer."

A close-up portrait of Saša Simendić, a middle-aged man with short, graying hair and glasses. He is wearing a blue and white checkered shirt under a dark jacket. The background is dark and out of focus.

**SASA
SIMENDIĆ (52),
OUD-STUDENT NATUURKUNDE,
UIT VOORMALIG JOEGOSLAVIË**

RADA ASSI (37), BACHELORSTUDENT DOCENT ENGELS, HAN, UIT SYRIË

"Ik hou van Engels, altijd al gedaan. Na mijn middelbare school wilde ik het al gaan studeren, maar het kwam er niet van: ik kreeg een gezin, wilde er zijn voor mijn kinderen. Nu zijn zij tieners, ze staan bijna op eigen benen.

Afgelopen jaren nam ons leven drastische wendingen. Maar ik ben graag positief, en mijn bachelorstudie aan de HAN, de lerarenopleiding Engels, is a *big plus*. Je hebt geen idee hoe het voelt om college te volgen. Soms denk ik: 'O mijn god, zit ik echt weer op school?'

Het kostte even om te aarden in Nederland. 9292 begrijpen, om maar iets te noemen. Het Nederlands leren. Ik had anderhalf jaar nodig om taalniveau B2 te halen, vereist om me op een onderwijsinstelling te mogen inschrijven. Ook begon ik een foodblog, *Syrian Foodie*. Die helpt mij om contact te maken met mensen. Ach, je moet de tijd nemen om een basis te leggen. Als je als student in Syrië een misstap begaat – een examen verknalt, een verkeerde keuze maakt, dan is er geen weg terug: jammer, maar helaas. In Nederland is er altijd een optie B. Toerisme tóch niets voor jou? Goed, dan ga je iets anders doen. Kijk naar mij, ik begin op mijn zevenendertigste aan een bachelor.

En ik ben heus niet de enige. Het belemmert me ook niet: ik maak veel vrienden op mijn studie, heb tot nu toe alle tentamens gehaald. Natuurlijk ben ik soms bang. Pas ik er in Nederland wel tussen, word ik geaccepteerd? *But you can sink in a big pool of nothing*, blijven hangen in je eigen wereldje, of je kunt er de schouders onder zetten. Ik zie mijn angsten onder ogen en ik geef er niet aan toe. Mijn ultieme doel: deel uitmaken van de Nederlandse maatschappij. Dat gaat lukken – over een paar jaar sta ik voor de klas."

Met dank aan Stichting voor Vluchteling-Studenten UAF

Hoe we de Tweede Wereldoorlog in Nijmegen herdenken

DE MANIER WAAROP WE DE TWEEDE WERELDOORLOG HERDENKEN, IS AAN VERANDERING ONDERHEVIG. DIRECT NA DE BEVRIJDING LAG HET GEVOELIG, DE LAATSTE JAREN NEEMT DE AANDACHT ENORM TOE. DE EDUCATIEVE ESCAPE ROOM PAST IN DIE TREND. HISTORICUS JOOST ROSENDAAL GEEFT AAN DE HAND VAN VIJF PLEKKEN IN DE STAD AAN HOE HET HERDENKEN IS VERANDERD.

Tekst: Joost Rosendaal

NIJMEGEN

CENTRUM

**CAMPUS
HEYENDAAL**

- 3
- 1
- 4
- 2

- 5

De auteur van dit artikel, Joost Rosendaal, is historicus aan de Radboud Universiteit en onder meer gespecialiseerd in de Tweede Wereldoorlog.

HET TRAUMA VAN NIJMEGEN DE SCHOMMEL

De Tweede Wereldoorlog is aan Nijmegen niet onopgemerkt voorbijgegaan. Een paar duizend inwoners zijn als gevolg van het oorlogsgeweld om het leven gekomen. Tienduizenden werden lichamelijk of geestelijk voor het leven getekend. Het stadscentrum in de bovenstad is groten-deels verwoest. Velen werden dakloos en moesten leven in provisorische onderkomens.

Op dinsdag 22 februari 1944 om 13.28 uur dreunde de oorlog met geweld de stad binnen. Een eskader Amerikaanse vliegtuigen besloot na het afbreken van de oorspronkelijke missie gelegenheidsdoelen te bombarderen. Een groot spoorwegemplacement leek een goed doel. Het bleek Nijmegen te zijn. Het merendeel van de bommen kwam echter terecht op het westelijk deel van het stadscentrum, resultaat: bijna achthonderd doden. Een blunder.

September 1944, Nijmegen lag op de route van een geallieerd offensief, Operatie Market Garden. Vier dagen lang vonden in het centrum gevechten plaats tussen Duitsers enerzijds en

Amerikanen en Britten aan de andere kant. Honderden burgers werden het slachtoffer. Het oostelijk deel van het stadscentrum ging in vlammen op. Nijmegen was vrij, maar niet bevrijd van het oorlogsgeweld. Bijna dagelijks, zeven maanden lang, vielen er Duitse bommen en granaten, vele duizenden in aantal. Wederom vele honderden burgerdoden. Maandenlang leefde de stad in angst in de kelders.

Na de oorlog werd het trauma verdrongen. De stad moest vernieuwen, herbouwd worden. Niet terugkijken, de toekomst lag voor ons. Maar de pijn knaagde. Pas vijftig jaar later werden de ogen voor het verleden weer geopend.

In 2000 kwam er een monument ter nagedachtenis aan de slachtoffers van het bombardement van 22 februari: een vier meter hoge ijzeren schommel achter het Nijmeegse stadhuis. Op deze plek lag de speelplaats van de montessorikleuterschool van de Zusters JMJ (Jezus, Maria en Jozef).

Bij het drama kwamen 24 kinderen en 8 religieuzen van deze school om. Voortaan ging de gemeente het bombardement jaarlijks herdenken.

BIJNA
800
DODEN,
EEN
BLUNDER

Herdenking bij monument De Schommel, 2013.
Foto: Bert Beelen

Het verwoeste hoofdgebouw van de Katholieke Universiteit in oktober 1944.
Foto: Regionaal Archief Nijmegen

2

OORLOG OP DE UNIVERSITEIT CAMPUS HEYENDAAL

Ook de universiteit komt de oorlog niet ongeschonden door. Tijdens de gevechten van september 1944 raakt het hoofdgebouw aan het Keizer Karelplein in brand. Ook het Psychologisch Laboratorium van professor Rutten gaat in vlammen op. Het magazijn van de universiteitsbibliotheek blijft gespaard, maar de tijdschriftenzaal en de catalogus worden geheel verwoest. Menig hoogleraar kan de vruchten van jaren onderzoek niet meer redden. De studentensociëteit aan de Oranjesingel 42 is al tijdens de oorlog door de Duitse militaire bezetter gevorderd. Na de bevrijding nemen de geallieerden het pand in gebruik.

Vol enthousiasme meldt het *Limburgsch Dagblad* in 1947 het herstel van de Katholieke Universiteit Nijmegen: 28 gewone en 9 buitengewone hoogleraren, 829 studenten waarvan 141 geestelijken, de universiteit 'gaat 'n bloeitijd tegemoet'. De bibliotheek krijgt tienduizenden boeken uit Amerika. Er bestaan plannen voor een geheel nieuwe campus ter ere van de achthonderd Amerikanen die tijdens de strijd rond Nijmegen gesneuveld zijn. Het blijft bij plannen, maar de universiteit groeit.

Op het landgoed Heyendaal van de familie Jurgens wordt vanaf de jaren vijftig een nieuwe campus gebouwd. In het gebouw van de medische faculteit wordt nog wel een gedenkplaat aangebracht om de naam van de Amerikaanse bevrijders te eren. In het najaar van 1944 stonden hier Britse en Canadese kanonnen opgesteld. Het Berchmanianum, toekomstig hoofdgebouw van de universiteit, was in gebruik als militair hospitaal van de geallieerden, nadat de Duitsers het tijdens de bezetting eerst nog als *Lebensborn-kliniek* hadden willen inrichten en er geroofde Joodse inboedels opgeslagen hadden gelegen.

INTERNATIONALE STUDENTENDAG EN NEDERLAND

Omdat studenten op universiteiten kritisch leren denken, keren ze zich sneller tegen onderdrukking. Toen nazi-Duitsland in maart 1939 Tsjechoë bezette, kwamen de studenten van de Praagse universiteit in opstand. Bij rellen op de nationale feestdag (28 oktober) raakte Jan Opletal, een medicijnenstudent, zwaar gewond. Hij overleed enige dagen later. De begrafenis gaf aanleiding tot een massaal protest van vooral studenten. Hitler was woest en liet hard optreden. In de nacht van 16 op 17 november arresteerde en fusilleerde de Gestapo acht studentleiders en een universitair docent. SS'ers drongen studentenhuizen binnen. Ze pakten meer dan 1200 studenten op en stuurden ze naar concentratiekamp Sachsenhausen. De nazi's sloten de universiteiten.

Om het studentenverzet te eren, riepen veertien landen in 1941 in Londen 17 november uit tot International Students' Day, een dag van solidariteit met studenten die strijden voor de vrijheid van hun land en hun universiteit. De dag zou aan de basis staan van verschillende omwentelingen. Het studentenprotest op deze dag in 1973 in Athene leidde uiteindelijk tot de val van het kolonelsregime. Bij de herdenking vijftig jaar na de gebeurtenissen van 1939 kwamen de Praagse studenten opnieuw in opstand, nu tegen het communistische bewind. De mars van 15.000 studenten was het begin van de Fluwelen Revolutie in Tsjecho-Slowakije. Recenter, in 2014, was de dag aanleiding voor studentendemonstraties in meer dan veertig landen.

Hoewel Nederlandse universiteiten op 17 november 1947 en 1948 ook hun gesneuvelde studenten herdachten en hun solidariteit met onderdrukte studenten uitten met geldinzameling, werd Internationale Studentendag in Nijmegen en ook elders in Nederland (nog) geen traditie.

Dodenherdenking met kranslegging op 4 mei 2014. Foto: Bert Beelen

3

HERINNERINGSTOERISME KEIZER TRAIANUSPLEIN

De afgelopen decennia groeide de belangstelling voor de Tweede Wereldoorlog. In 1969 meende de Nijmeegse burgemeester nog dat de herdenkingen wel op hun einde zouden lopen. De jaren 1940-1945 zouden voortaan alleen nog een plaats hebben in de Nederlandse geschiedenisboeken. Bij de Dodenherdenking op 4 mei 1973 kwam inderdaad slechts een handvol mensen naar het Keizer Traianusplein.

Niets blijkt minder waar. Tegenwoordig komen er duizenden naar het beeld van de vaandeldrager bij de Waalbrug om de doden te herdenken. Om de honger naar 'echte' verhalen en plaatsen die verbonden zijn aan de Tweede Wereldoorlog te stillen, is zelfs een hele cultuurhistorische markt ontstaan. Bijna de helft van de meer dan tachtig musea en herinneringscentra over de oorlog is na 2000 opgericht.

De provincie Gelderland, in 1944 en 1945 zo'n acht maanden lang het meest noordoostelijke strijdtoneel van het westelijk front, heeft een bijzonder intense verbinding met de oorlog: de Muur van Mussert, de Grebbelinie, het Apeldoornsche Bosch, het bombardement van Nijmegen (22 februari 1944), Operatie Market Garden, de Razzia van Putten, Operatie Veritable en uiteindelijk de capitulatie in Wageningen. Het zijn plaatsen en momenten van (inter)nationale betekenis. Een mede door de Radboud Universiteit opgerichte stichting WO2GLD heeft tot doel deze geschiedenis te versterken.

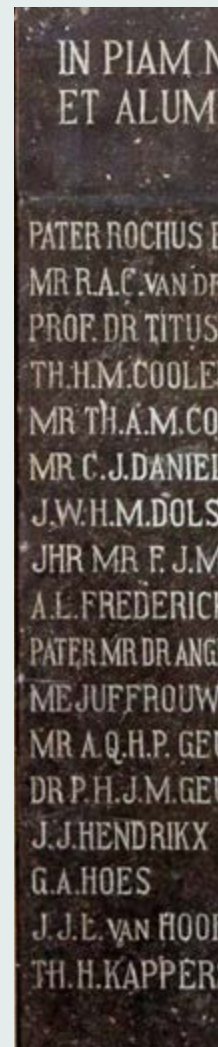
Op de groei van het herinneringstoerisme wordt ingespeeld met de inrichting van informatiecentra over de oorlog in Nijmegen en Arnhem; vernieuwingen van het Nationaal Onderduikmuseum in Aalten, het Airbornemuseum in Oosterbeek en de nieuwbouw van het Bevrijdingsmuseum in Groesbeek. Via apps worden thematische wandel- en fietsroutes aangeboden.

4

TITUS BRANDSMA GEDACHTENISKAPEL

Pater Titus Brandsma was voor de oorlog hoogleraar Geschiedenis der wijsbegeerte en van 1932 tot 1933 ook rector magnificus van de Nijmeegse universiteit. Zijn resoluut ageren tegen nationaalsocialistische invloed op de katholieke pers en tegen anti-Joodse maatregelen, maakte hem tot een staatsgevaarlijk persoon.

In januari 1942 bezocht hij een aantal katholieke kranten met het verzoek niet langer advertenties van de NSB te plaatsen. Dat leidde tot zijn arrestatie door de Duitse bezetter in diezelfde maand. Op 16 juli van dat jaar stierf hij in Dachau. Al direct na de

NA 1949 WERD
DE DODEN-
HERDENKING
IN DE AULA
EEN RITUEEL

De Titus Brandsmakapel in Doddendaal.
Foto: Bert Beelen

oorlog noemde een medegevangene hem een heilige. De 'volksverering' van de pater karmeliet groeide na de oorlog en vanaf eind 1948 begon het proces voor zijn zaligverklaring.

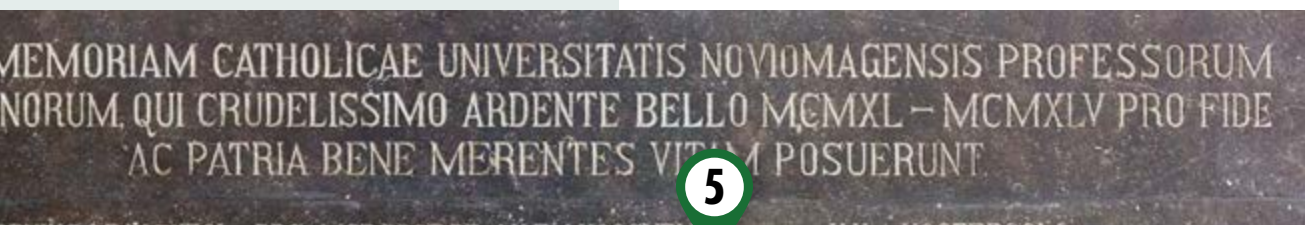
Nederlandse katholieken brachten vele duizenden dubbeltjes en kwartjes bijeen om Titus Brandsma te eren met een gedachteniskapel naast het karmelietenklooster in Doddendaal in Nijmegen. Op zijn sterfdag in 1960 werd de kapel van architect Pieter Dijkema ingezegend.

Het duurde tot november 1985 tot paus Johannes Paulus II de Nijmeegse hoogleraar zalig verklaarde. De universiteit had toen al veel van haar katholieke karakter verloren. Voor de onthulling van een beeld van Brandsma datzelfde jaar werd uitgeweken

naar een collegezaal. Rector magnificus Giesbers vreesde voor een verstoring van de plechtigheid door studenten die actie voerden tegen het beleid van onderwijsminister Deetman.

Toch omarmde ook links Nijmegen Brandsma: als voorvechter van het vrije woord. Postuum werd hem het Verzetsherdenkingskruis toegekend. Eind 2005 volgde zijn verkiezing tot de grootste Nijmegenaar aller tijden. De relikwieën uit de gedachteniskapel zijn in 1998 overgebracht naar de Jozefkerk aan het Keizer Karelplein, de oude universiteitskerk, die sedertdien dienst doet als Titus Brandsma Memorial.

Het Vaticaan buigt zich momenteel over het verzoek om Brandsma heilig te verklaren.

5 GEVALLENEN BINNEN DE ACADEMISCHE GEMEENSCHAP AULA

In de aula van de Radboud Universiteit hangt een plaquette met 48 namen erop. In 1948 werd deze gedenkplaat onthuld: *Pro fide ac patria*, voor geloof en vaderland.

Al in juni 1945 herdacht universiteitsblad *Vox Carolina* de omgekomen leden van de academische gemeenschap. Het was een moment van stilstaan na de feestelijke mei-maand. Nijmeegse studenten manifesteerden zich tijdens de bevrijdingsfeesten een maand eerder met een wagenspel voor een duizendkoppig publiek. Op satirische wijze werd afgerekend met de edelgermanen Hitler, Himmler en Mussert. Er werd volop gelachen. De nachtmerriefiguren werden voorgoed verdreven.

Het herdenken had in die eerste jaren na de oorlog nog geen vast ritueel. Herstel en vernieuwing was het motto. Bij de viering van honderd jaar vrijheid van onderwijs in juli 1948 onthulden reünisten onder aanvoering van mr. Jo Cals, de latere premier, in de hal van de aula de gedenkplaat met daarop de namen van alle studenten, oud-studenten en

(hoog)leraren van de universiteit die tijdens de oorlog gesneuveld, gefusilleerd of anderszins omgekomen waren. Maar enige maanden later was Internationale Studentendag in Nijmegen 'wel erg sober': een toneelvoorstelling ging niet door, maar er was wel een requiemmis voor gesneuvelde studenten. Tijdens colleges werd gecollecteerd voor gevluchte studenten.

Als compensatie stond de Nijmeegse academische gemeenschap daarom bij het vijfde lustrum van de universiteit op 4 mei 1949 stil bij haar doden. Rector Jurgens benadrukte de woorden *Pro fide ac patria*. Behalve rechtenstudent Jozef van Hóvell noemde hij ook oud-student en verzetsman vicaris Leo Moonen en de in 1942 gepromoveerde historicus Paul Geurts.

Natuurlijk ontbraken de hoogleraren Robert Regout en Titus Brandsma niet. Op de gedenkplaat stonden ook de namen van drie vrouwen en een in Auschwitz vergaste Joodse student.

In de jaren na 1949 werd de dodenherdenking in de hal van de aula aan de Wilhelminasingel een ritueel. Na de verhuizing van de aula naar de Comeniuslaan in 1987, kreeg de plaquette daar een nieuwe plaats.

Gedenkplaat in de aula van de Radboud Universiteit.
Foto: Dick van Aalst

XXXI Onconventioneel met historisch

HET KLEINE MAAR HECHTE NIJMEEGSE DISPUUT H.O.E.K. KREEG HET TIJDENS DE TWEDE WERELDOORLOG ZWAAR TE VERDUREN. ZES LEDEN WERDEN GEDOOD, ONDER WIE VERZETSSTRIJDER JOZEF VAN HÖVELL. DIE GESCHIEDENIS SPEELT 75 JAAR LATER NOG ALTIJD EEN BELANGRIJKE ROL. 'NATUURLIJK VRAAG JE JEZELF AF, HAD IK HETZELFDE GEDAAN?'

Tekst: Mathijs Noij | Foto's: Bert Beelen

vriendengroepje besef

XXVI

III

XXV

**'WIJ KUNNEN
ONS NIET
VOORSTELLEN
HOE HET IS
OM ONDER-
DRUKT TE
WORDEN'**

De deur kraakt als Koen Verdenius en Daan Bossers de dispuutskamer binnenlopen in hun huis aan de Berg en Dalseweg. Aan de muur hangt een groot, recent staatsieportret van het koninklijk paar. Verder ademt de donkere ruimte vooral historie: er staat een goedgevulde boekenkast, de muur hangt vol lustrumbullen en andere relikwieën, zoals het originele vaandel van de vereniging uit 1925. Elf oude fauteuils vormen een kring rondom een driehoekige tafel die uit de vooroorlogse jaren stamt.

H.O.E.K. (wat staat voor Het Oudste en Eerste Kroegdispuut) is niet zomaar een dispuut. Het is een gezelschap dat nét even anders is dan de andere disputen. "Dispuut betekent oorspronkelijk natuurlijk conflict", zegt abactis Verdenius, die informatica studeert. "Tijdens avonden hier durven wij de confrontatie met elkaar aan te gaan." Dat doen de heren niet lijfelijk, maar discussiërend, het liefst vanuit hun eigen luie stoel.

Geneeskundestudent Bossers vult aan: "Wij zijn een groep mannen die op het eerste gezicht weinig met elkaar te maken hebben, maar samenkomen om elkaar uit te dagen en te prikkelen." Verdenius: "Er is bij ons een

constante wisselwerking tussen disputeren in de klassieke zin van het woord – discussiëren en presenteren – en het relativerend besef dat we ook niet meer zijn dan een stel studenten die in een stoffige dispuutskamer een biertje doen."

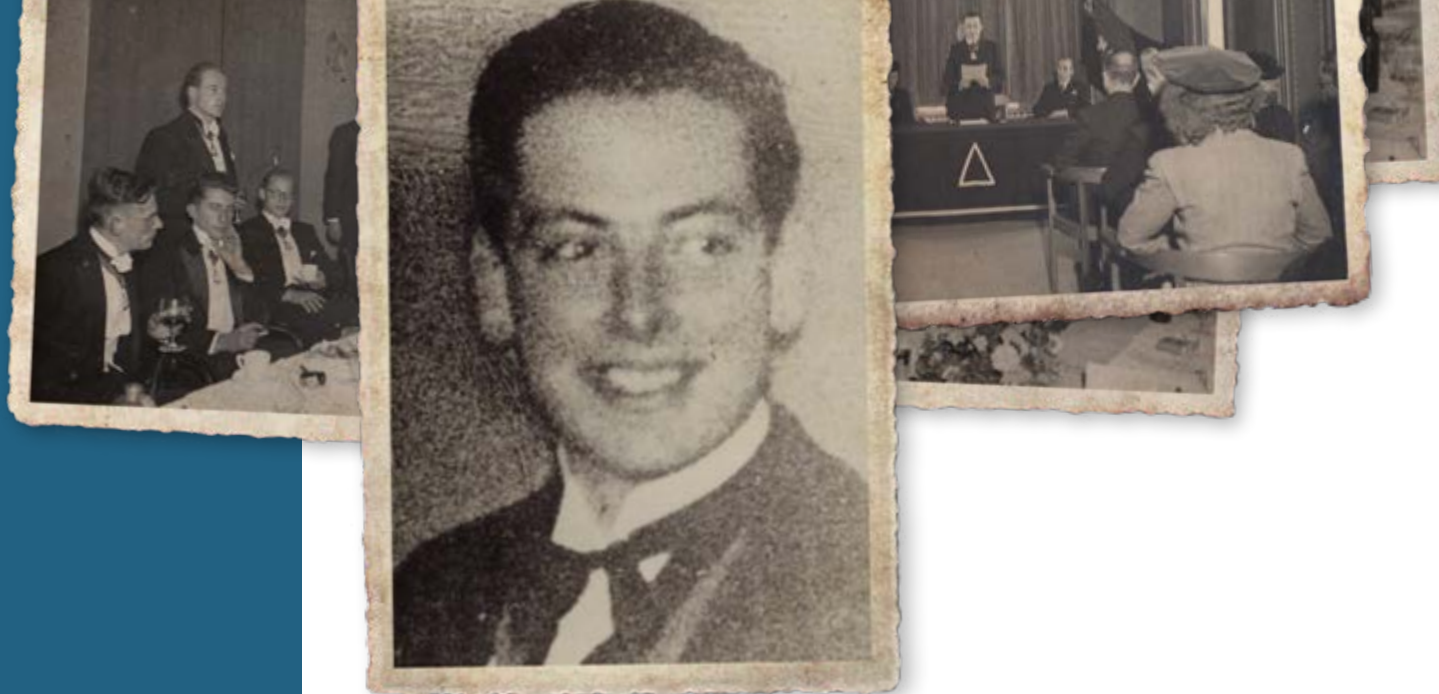
BEWUSTZIJN

Lid worden bij een dispuut doe je volgens Verdenius om iets extra's uit je studententijd te halen – naast het studeren en feesten. Bij H.O.E.K. verdiepen Bossers en Verdenius zich bovendien ook in de historie van hun dispuut.

Die historie is tastbaar in het dispuutshuis. Elke dag lopen de studenten langs een plakkaat in de gang met daarop de namen van de zes leden van H.O.E.K. die de dood vonden tijdens de Tweede Wereldoorlog. Onder hen is Jozef van Hövell van Wezeveld en Westerflieer – de rechtenstudent die een van de leiders was in het Nederlandse studentenverzet.

"Iedereen in de vereniging kent hem", zegt Bossers. "De een weet wat meer over hem dan de ander, maar het verhaal is in grote lijnen bekend." Van Hövell was een bescheiden maar charismatisch figuur; hij zat een jaar in

Jozef van Hövell. Foto: Gedenkboek 1940-1945

Ook binnen Carolus Magnus, moedervereniging van dispuut H.O.E.K., speelt het verhaal van Jozef van Hövell een belangrijke rol. Tijdens de eigen introductie krijgen aspirant-leden het verhaal te horen van de oud-praeses en verzetsstrijder, die omkwam tijdens de oorlog. "Anno 2018 is het voor ons nog heel belangrijk dat nieuwe leden weten wat onze voorgangers hebben moeten doen om deze vereniging te behouden voor wat zij is", zegt huidig praeses Kevin Brinkers. De universiteit kon bij het inrichten van de escape room rekenen op de hulp van Carolus Magnus: de vereniging stelde oude spullen beschikbaar om de ervaring van bezoekers zo realistisch mogelijk te maken.

het bestuur van H.O.E.K. en werd praeses van moedervereniging Carolus Magnus in 1943, toen die al verboden was door het nazi-bestuur. Toen de bezetter alle studenten een loyaliteitsverklaring voorlegde, voerde Van Hövell een geheime campagne om hen op te roepen niet te tekenen.

In 1944 werd Van Hövell door stomme pech opgepakt in het huis van dispuutsgenoot Frans van Fisenne in Den Haag. Via de gevangenis in Scheveningen en Kamp Vught, komt hij in concentratiekamp Neuengamme terecht, waar hij door uitputting om het leven komt.

Bossers en Verdenius leggen een stapel oude foto's – een deel van hun archief – op tafel, waaruit ze voorzichtig om beurten een foto pakken. "De Tweede Wereldoorlog was een zware tijd voor het Nijmeegse studentenleven", zegt Verdenius. "Dat zie je terug in ons archief. We hebben uit die tijd niet zo veel."

Toch komt een tiental foto's tevoorschijn met Jozef van Hövell erop. De meeste zijn gemaakt tijdens plechtigheden zoals buluitreikingen – de jonge heren dragen rokkostuums of andere formele kledij. "Dit is mijn favoriet", zegt Bossers. "De foto van het bestuur, met Van Hövell als quaestor. Hier is hij 23 jaar – hij zat toen al diep in het verzet."

HELD

Zijn verzetsdaden, en het offer dat hij daarvoor betaalde, maken van Van Hövell een echte held, vinden Verdenius en Bossers. "Iemand die in het water springt om een kind te redden is natuurlijk ook een held", zegt Bossers, "maar wat deze mannen hebben gedaan, dag in dag uit je leven wagen voor Nederland, is wel erg bijzonder. Ook een student van 22 jaar oud kan een held zijn."

Verdenius: "Je kunt er alleen maar respect voor hebben. In het verleden hebben leden van ons dispuut gestaan voor hun waarden. Het besef van het belang daarvan, is daardoor binnen ons gezelschap sterk aanwezig." Het verdiepen in de geschiedenis van het dispuut is ook daarom belangrijk: "Er zijn zat Hoekenisten die er naar streven zo compromisloos achter hun overtuiging te staan als Van Hövell deed. Op die manier blijft de geschiedenis verbonden met onze huidige waarden. Historisch bewustzijn is bij ons sterk aanwezig."

Plaquette in de hal van het dispuutshuis.

De vraag die zich opdringt bij de jonge studenten, is wat zij zelf hadden gedaan als zij in die tijd hadden geleefd. "Die vraag heb ik me ook gesteld", zegt Bossers. "Ik wil natuurlijk graag zeggen dat ik het ook had gedaan. Maar wij kunnen ons niet voorstellen hoe het is om bezet en onderdrukt te worden." Verdenius: "Dat kan niemand. Het enige eervolle dat wij kunnen doen is dit: de geschiedenis levend houden."

De komst van de escape room juichen Bossers en Verdenius dan ook toe – die doet namelijk hetzelfde. "We gaan als dispuut zeker een keer langs." *

VOLG DE BRANDGRENSEN OF WAAAN JE EEN SOLDAAT

**DAT DE TWEDE
WERELDOORLOG DIEPE
WONDEN IN ONZE
CONTREIEN ACHTERLIET,
MOGE DUIDELIJK ZIJN.
HET IS DAN OOK NIET
GEK DAT IN EN OM
NIJMEGEN VEEL MUSEA
EN HERDENKINGSPLEK-
KEN ZIJN INGERICHT.
EEN PAAR TIPS.**

Tekst: Thijs van Beusekom
Foto: Eveline van Elk

oorlogsmuseum overloon

Het grootste oorlogsmuseum van Nederland en oudste Tweede Wereldoorlog-museum van West-Europa (het museum werd al op 25 mei 1946 geopend!) mag in dit rijtje absoluut niet ontbreken. Midden in een bosachtig park, op zo'n half uur autorijden vanuit Nijmegen, stuit je bij een bezoek aan Oorlogsmuseum Overloon op tanks, bommenwerpers, radarinstallaties en vliegtuigen. Alle voertuigen en voorwerpen die je er ziet, zijn afkomstig uit de tijd dat de Tweede Wereldoorlog Europa verscheurde. Daarnaast verhalen aparte exposities onder andere over de Jodenvervolging in Nederland, propaganda en Duitse oorlogsgraven in Rusland. In de vaste expositie vind je onder andere het korte filmpje *Ik ben er nog* over het jonge Joodse meisje Hélène Egger, dat zowel in Nederland als Amerika een prijs won.

Nationaal Bevrijdings- museum 1944-1945

In het ten zuiden van Nijmegen gelegen Groesbeek vind je het Nationaal Bevrijdingsmuseum 1944-1945. In dit museum kom je niet alleen meer te weten over de bevrijding van

Nederland, maar ook over de aanloop naar en het verloop van de Tweede Wereldoorlog en de wederopbouw. Een deel van het museum is gebouwd in de vorm van een parachute. Dat is de Erekoepel met de zogenaamde Roll of Honor, met de namen van de gesneuvelde geallieerde soldaten. Bij het museum vind je ook het Sherwood Rangers-monument, dat de 268 gesneuvelde leden herdenkt van de Britse tankgroep Nottinghamshire Sherwood Rangers Yeomanry, die omkwamen in gevechten tijdens de bevrijding van de Ooijpolder.

valkhofbunker

De Valkhofbunker in Nijmegen is een relatief onontdekt relict uit de Tweede Wereldoorlog. Als enige van drie mitrailleurbunkers op de Valkhofheuvel staat deze nog overeind. De Duitse bezetter bouwde de bunkers in 1943 ter verdediging van de Waalbrug en omgeving, in een poging de opmars van de geallieerden te stuiten. Sinds 2015 is het verdedigingswerk opengesteld voor publiek en kun je er lezen, horen en ervaren wat Duitsers, geallieerden, het verzet en Nijmeegse burgers meemaakten tijdens de bevrijding van Nijmegen. Kijk voor de (beperkte) openingstijden op www.valkhofbunker.nl. De toegang is gratis.

Kaarsjes op de Canadese begraafplaats in Groesbeek aan de vooravond van kerst 2017.

DE OVERSTEEK

De nieuwe brug over de Waal, De Oversteek, dankt zijn naam aan de heldhaftige oversteek van de 82ste Airborne Divisie, die op 20 september 1944 met 26 canvasbootjes de Waal overstak. Hierdoor konden de geallieerden de Duitsers vanaf beide oevers aanvallen en uiteindelijk de verkeers- en de spoorbrug veroveren. Van de 260 soldaten sneuvelen er tijdens de actie 48. Ter herinnering staan er 48 paren lichtmasten op de brug, die bij zonsondergang paar voor paar worden ontstoken in het tempo van een trage mars. Aan de Lentzijde van de Waal is daarnaast al in 1984 een monument opgericht. Ook de weg over De Oversteek herinnert aan de Tweede Wereldoorlog: met de naam Generaal James Gavinsingel is die vernoemd naar de commandant van de 82ste Airborne Divisie.

DE BRANDGREN

Wanneer je door het centrum van Nijmegen loopt, zie je hier en daar in het plaveisel ronde metalen plaatjes verankerd liggen. Deze plaatjes volgen de zogenaamde Brandgrens: een route die herinnert aan het verwoestende Amerikaanse bombardement van 22 februari 1944.

Hierbij vielen zo'n achthonderd burgerdoden, van wie op elk plaatje een naam staat. Bij het monument De Schommel achter het gemeentehuis worden zij jaarlijks herdacht.

CANADESE OORLOGS-BEGRAAFPLAATS GROESBEEK

De indrukwekkende Canadese oorlogsbegraafplaats in Groesbeek stamt uit 1945, toen een Canadese infanterie deelnam aan de Operatie Veritable, bedoeld om het gebied tussen de Roer en de Rijn te bevrijden. De militairen die sneuvelen in de regio, werden veelal hier begraven. Dat waren grotendeels Canadezen, maar niet uitsluitend. Veel slachtoffers lagen eerst in Duitsland begraven, maar werden vlak na de oorlog herbegraven in Groesbeek. In totaal telt de begraafplaats 2619 graven.

AIRBORNE MUSEUM HARTENSTEIN

Ook in Arnhem is ontzettend veel gebeurd tijdens de Tweede Wereldoorlog. Wil je meer weten over de Slag om Arnhem, breng dan een bezoek aan het Airborne Museum Hartenstein

**VEEL
SLACHTOFFERS
LAGEN EERST
IN DUITSLAND
BEGRAVEN,
MAAR WERDEN
LATER
VERPLAATST**

in Oosterbeek. Het museumgebouw diende tijdens de slag als hoofdkwartier van de Britse troepen. Binnen vind je een grote collectie gebruiksvoorwerpen, foto's, video's en interviews. Ook kun je de prijswinnende Airborne Experience doorlopen, waarbij je zelf in de schoenen staat van een soldaat. Vanuit het museum ben je ook zo bij de Airborne War Cemetery. ★

Aula van de universiteit, circa 1940.
Foto: Regionaal Archief Nijmegen.

Doctoraal Frans von Fisenne, mei 1942.
Foto: Archief dispuut H.O.E.K.

Het besmeurde sociëteitsgebouw, tijdens de V-actie in 1941.
Foto: Regionaal Archief Nijmegen.

Nijmegen, 24 Mei 1945.
St. Annastraat 22.